

West-Vlaanderen's groe

« De industrialisering is niet maar iets lukraaks of op zichzelf staands », laat Coolen Mijnheer Benner zeggen op een bijeenkomst van boeren, ter voorbereiding van een uitverkavelingsprojekt. « Zij is een noodzaak en een levensbelang voor ons allen en zij heeft rekening te houden met alles, wat dat belang maar raakt ». De schrijver toont, achter het alledaags gebeuren, hoe geen onderkomen, instelling of levenswandel bestand is tegen de stijgende welvaart. De scholen evolueren, omdat de kinderen sneller dan hun ouders meegaan met hun tijd. De landadel verliest zijn glans en het slot van weleer wordt een rekreatieoord en sportpark, met modern restaurant. De van zijn preekstoel dominerende deken, destijds ook vaak gehoord op het raadhuis, is opgevolgd door een volkse parochieherder.

De landarbeiders van vroeger zijn bij het einde van Coolen's boek al wel bespraakte leden van clubs en verenigingen en zij beschikken over de vrijheid van frekwente verkeersmiddelen, liefst nog een eigen motor. Doelloze vechtpartijen met messen behoren tot het verleden; de nieuwe tijd kent ongevallen langs de baan. Het goederenverkeer van voor veertig jaar — hooi en stro van de boerenbond en stenen — is aangezwollen tot een dagelijkse stroom, voor alle behoeften. Het is alles als een grote voltige, onder de drijfkracht van de industrialisering.

West-Vlaanderen's voltige voltrekt zich onder onze ogen. De veranderingen waarin wij betrokken worden blijven niet beperkt tot de economische structuur, maar omvatten de gehele maatschappij.

Kort geleden waren de doelbewuste inspanningen, vooral dan van de in 1954 opgerichte Westvlaamse Economische Raad, om de industrialisering in onze provincie te stimuleren, geïsoleerde verschijnselen. De brede lagen van de bevolking bleven passief, ofschoon beamend, deze aktie volgen. Men stond er a.h.w. van de kant tegen aan te

kijken, en grotendeels had men daarbij het gevoel, dat het hier allereerst en allermeeft om het werkloze gedeelte van de beroepsbevolking ging.

De vliegende start welke de industriële ontwikkeling nu genomen heeft, o.a. door de spektakulaire bezetting van een industriepark van 40 ha aan de haven van Brugge, de groeikracht van grote ondernemingen in het Brugse en in het Kortrijkse, de doorbraak van Picanol te Ieper, de keuze van Oostkamp door Siemens & Halske, enz., hebben hierin reeds duidelijke veranderingen gebracht.

Deze gunstige ontwikkeling in West-Vlaanderen is des te sterker opgevallen, dat zij samenvalt met ernstige bezorgdheid over de toestand van 's lands ekonomie. Wij zullen dit hieronder even in het licht stellen. De jongste suksessen van de werking van de W.E.R. hebben inmiddels in alle lagen van de bevolking reakties verwekt, bewegingen doen ontstaan en in het algemeen nieuwe inzichten medegebracht die wij zullen pogen te omschrijven.

* * *

Laten wij eerst over de afgelegde weg terugblikken. Tien jaar geleden was de **werkloosheid** onze grootste bekommernis. In de periode 1945-1954 waren er in West-Vlaanderen gemiddeld 33.000 volledig en gedeeltelijk werklozen, of 8,3 % van de aktieve bevolking (1). In het Rijk bedroeg de werkloosheid in deze periode gemiddeld 5,1 %. Voor de periode 1955-1960 is het maandgemiddelde van de werkloosheid hier 26.900 of 6,5 % van de aktieve bevolking, tegenover 4,4 % in het Rijk. Er is onder dit opzicht wel enige verbetering bereikt in onze provincie. De verschillen tussen de werkloosheid in West-Vlaanderen en in België in zijn geheel zijn afgenomen.

(1) Aktieve bevolking van 1947.

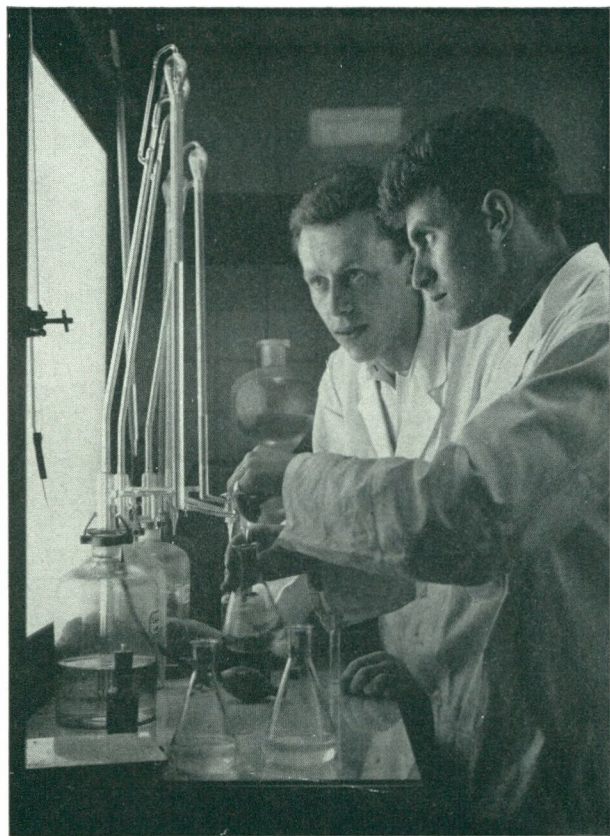
voltige 1

GUIDO DECLERCQ

Lid van het Directiekomitee W.E.R.

Maar sprekender zijn de gegevens over de tewerkstelling. De Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid registreerde in West-Vlaanderen 151.000 arbeiders en bedienden in 1950. Dit aantal is gestegen tot 167.700 in 1959, een vermeerdering dus van 11 %, of van gemiddeld 1.800 eenheden per jaar. Bij het begin en bij het einde van deze periode van 10 jaren staat het aantal bezoldigden in het Rijk daarentegen onveranderd op 1.778.000.

(Foto L. van Paridon)

In zijn boek « De grote voltige » beschrijft Antoon Coolen, als achtergrond van een streekroman, de algehele ommekeer van het eertijds stil en afgelegen Noord-Brabant onder de stuwkracht van de zoon van een dorpsmid, die zich tot grootindustriëel heeft opgewerkt. De industrialisering, hier belichaamd in Benners Metaalkonstruktiebedrijven, omwentelt dit platteland in één generatie tot een moderne gemeenschap. Want de nieuwe industrie raakt aan alles.

Uit onderstaande tabel blijkt dat de aangroei van het aantal bezoldigde personen in West-Vlaanderen vooral toe te schrijven is aan een uitbreiding van de tewerkstelling in de nijverheid, nl. met ruim 11.000 arbeidsplaatsen of gemiddeld 1.250 eenheden per jaar (Zie tabel 1).

Tabel 1. - Bezoldigde Personen (R.M.Z.)

	1950	1959	Vermeerdering of Vermindering	In %
Landbouw en visserij	8.500	6.000	- 2.500	- 29,5
Be- en Verwerkende nijverheid	92.000	103.200	+ 11.200	+ 14,3
Bouwnijverheid	20.600	23.900	+ 2.300	+ 16,0
Transport	3.000	3.000	-	-
Handel en Toerisme	17.700	22.300	+ 4.600	+ 26,0
Andere	9.200	9.300	+ 100	+ 1,0
	151.000	167.700	+ 16.700	+ 11,0

De totale **aktieve bevolking** van West-Vlaanderen is gestegen van 399.500 in 1950 tot ongeveer 419.000 in 1959. In 1954 berekenden wij, dat tussen 1947 en 1957 in West-Vlaanderen een jaarlijkse toename van de **mannelijke** actieve bevolking te verwachten was van circa 1.600 eenheden, en tussen 1957 en 1962 van circa 1.300 eenheden (1). De uitbreiding van het bezoldigd personeel met 1800 eenheden per jaar (mannen en vrouwen) lijkt dus, over een periode van tien jaren gezien, het groeiritme van de Westvlaamse arbeidsmarkt zorniet geëvenaard, dan toch op de voet gevolgd te zijn. Het door de landbouw afgestoten bezoldigd personeel (verminderd met 29,5 % van 1950 tot 1959) kon zelfs gedeeltelijk ogeslorpt worden. Wij mogen verder de onderstelling vooruit zetten, dat de

(1) Declercq G. & Vanneste O., « Structurele Werkloosheid in West-Vlaanderen », 1954, Appendix C 2, blz. 374.

tewerkstelling van vrouwelijk personeel de aangroei van de actieve bevolking nog dichter heeft benaderd dan de tewerkstelling van mannen (1).

Deze globale gegevens over de arbeidsmarktsituatie en de tewerkstelling zijn slechts een vage benadering van de veranderingen die zich in West-Vlaanderen hebben voorgedaan sinds het einde van de tweede wereldoorlog. Onder de belangrijkste dienen vermeld : (a) de uitgesproken expansie van de metaalverwerkende nijverheid (b) het ontstaan van nieuwe grote ondernemingen, hoofdzakelijk door de opgang van bestaande firma's, in verscheidene bedrijfstakken, (c) de verdere concentratie van de werkgelegenheid in de zone van Brugge tot Kortrijk.

De **metaalverwerkende nijverheid** wordt terecht beschouwd als één van de meters van de voortgezette economische vooruitgang in landen met een hoge levensstandaard. In vergelijking met wat zich in de andere Euro-marktlanden voordoet, is deze nijverheid in België op symptomatische wijze achter gebleven.

Welnu, het pas verschenen rapport van het Westvlaams Economisch Studiebureau over « De metaalnijverheid in West-Vlaanderen » stipt aan, dat de tewerkstelling in deze sektor toenam van 12.800 personen in 1947 tot 20.100 in 1959, dus met 57 % (2). De produktie ervan is, volgens de aanduidingen waarover wij beschikken, in de laatste vijf jaren nagenoeg verdubbeld.

West-Vlaanderen volgt, voor wat betreft de metaalverwerkende nijverheid, van dichtbij de groeicurve van deze vitale bedrijfstak in het Europa der Zes. Binnen enkele jaren zullen wij eveneens ten volle participeren aan de nog sterkere expansie van de elektronische industrie, een andere meter van de hedendaagse economische vooruitgang in Europa.

Verder is er een opvallende **vermeerdering van het aantal grote ondernemingen** in West-Vlaanderen te konstaten, niet alleen in de metaalverwerkende nijverheid, maar ook in de traditionele branches van de textielnijverheid en de houtverwerking. In nagenoeg alle geledingen van de industrie telt West-Vlaanderen nu één of meer ondernemingen welke de vergelijking kunnen door-

staan met hun mededingers op de wereldmarkten. Deze firma's van internationale standing komen vanzelfsprekend voornamelijk voor onder de thans ruim 200 industriële ondernemingen met méér dan 100 arbeidskrachten.

De zog. « take-off » van een achtergebleven landsgedeelte, dat na een lange aanloop — hier vijftig jaren — uiteindelijk zijn vlucht gaat nemen als moderne maatschappij, vereist een volume aan volgehouden, goed verdeelde industriële kracht. Heeft een regionale economie eenmaal deze stuwkracht verzameld, dan gaat de ontwikkeling in versneld tempo verder, als vanzelf. De motoren van de industriële opgang zijn de grotere ondernemingen. Zij beïnvloeden de aanvankelijk ongedifferentieerde arbeidsmarkt door hun specialisering ; zij trekken de kleinere produktie-eenheden mee in de acceleratie, door menigvuldige aanbod- en vraagverhoudingen, door sub-kontrakten of eenvoudig door voorbeelden. Zij brengen de inkomsten- en uitgavenstromen in snellere beweging.

Welnu, de Westvlaamse economie lijkt in de laatste versnelling te zijn gekomen. Een van de weinige remmen die ons over deze opgang nog kritisch stemmen houdt verband met het laatste kenmerk van de naoorlogse veranderingen onder degene welke wij hierboven opsomden, nl. de **toenemende concentratie van de werkgelegenheid in een strook die grosso modo van de kust bij Zeebrugge tot in het Kortrijkse loopt**. De arrondissementen Oostende, Veurne, Diksmuide en Ieper met tesamen een industriële tewerkstelling van ca. 11.500 eenheden, of 11 % van de provincie en een aandeel in de bevolking van 31 %, zijn praktisch blijven staan. De industriële tewerkstelling is in het arrondissement Oostende in de laatste tien jaren zelfs lichtelijk verminderd.

Dit is een ernstig verschijnsel dat ons niet mag ontgaan. Wij gaan hier niet in op de vele aspecten van deze breuk, welke zich elk jaar verder in West-Vlaanderen aftekent. Zij valt niet volledig samen met arrondissementele grenzen, en temidden achtergebleven gewesten treft men ook gemeenten aan, die gunstig afsteken tegenover de helaas overgrote meerderheid. Het volstaat hier te noteren, dat « Westvlaanderen's voltige » niet door iedereen in de provincie op gelijke manier gedeeld wordt. Voor een deel van de bevolking gaan de alles beheersende veranderingen in de provincie gepaard met onzekerheid over de

(1) Declercq G. & Vanneste O., « Structurele Werkloosheid in West-Vlaanderen », 2e Uitgave, 1957, deel II, blz. 121.

(2) 1960, blz. 110.

toekomst, daar waar zij elders voortdurend talrijke nieuwe mogelijkheden openen.

Deze verschillen komen klaar tot uiting in de bevolkingsevolutie per gemeente, tussen 1950 en 1959, op duidelijke manier in kaart gebracht (blz. 5). Ruim 200.000 Westvlamingen wonen in 117 gemeenten, waar de bevolking gedurende het laatste decennium daalde. In 19 van deze gemeenten bedroeg de vermindering in 1959 reeds méér dan 10 % t.a.v. 1950. Deze gemeenten zijn merendeels gelegen in de westelijke helft van de provincie.

Daartegenover staan 136 gemeenten, met een totale bevolking van ruim 800.000 zielen, waar de bevolking gestegen is. Zij zijn gelegen op de « industriële as » van de provincie en aan de kust. In 37 gemeenten is de bevolking met méér dan 10 % toegenomen, gepaard met agglomeratieve tendensen rond Brugge en Kortrijk, in geringere mate ook rond Roeselare-Izegem. Gedeeltelijk gebeurt deze aangroei ten koste van de aftakeling van de Westvlaamse Westhoek.

Met deze uitgesproken dualiteit in de Westvlaamse economie, welke gedeeltelijk teruggaat op oude verschillen en nu door de jongste evolutie nog versterkt is, zodat zij gaandeweg ook in geheel het maatschappelijk bestel tot uiting komt, zal ook in het verder industrialisatiebeleid en de ter zake gevoerde stimulerende activiteit van de Westvlaamse Economische Raad moeten rekening gehouden worden. Wij komen daarop verder nog terug.

De hierboven geschetste, tot enigszins gemilderd optimisme stemmende situatie in West-Vlaanderen, zal nog scherpere vormen krijgen door de vestiging van een belangrijk filiaalbedrijf van Siemens, ten zuiden van de Brugse agglomeratie, met een geplande arbeidsbezetting van ca. 5.000 werkkrachten rond 1965, en door de te verwachten oprichting van nog andere nieuwe ondernemingen met belangrijke tewerkstelling. Het verloop van de tewerkstelling t.a.v. dit der aktieve bevolking zal hierdoor naar alle waarschijnlijkheid dermate versneld worden, dat de traditionele arbeidsmarkt-situatie kan omkeren, en het onmiddellijk beschikbaar arbeidsoverschot verdwijnt.

Een dergelijke situatie zou radikaal nieuw zijn voor onze provincie. Zij heeft sinds de industriële revolutie niet bestaan, tenzij misschien tijdelijk, in uitzonderlijke omstandigheden, gedurende de jaren van weder-

opbouw na 1918. Terwijl België's economie, blijkens de steeds talrijker statistische inlichtingen over de Europese landen, in de laatste tien jaren hoogte verloren heeft, met het gevolg dat een nationaal reddingsprogramma noodzakelijk geworden is, heeft West-Vlaanderen zich, merkwaardig genoeg, weten los te maken, al deelt onze provincie vanzelfsprekend ook in de defekten van het grotere geheel.

* * *

Het kan niet anders, of West-Vlaanderen's problemen ondergaan nu grondige wijzigingen. De probleemstelling waaraan de georganiseerde zorg voor West-Vlaanderen's economie enige jaren geleden haar impuls ontleende, was toegespitst op het indijken van de werkloosheid en de kwantitatieve uitbreiding van de tewerkstelling. De situatie is bij het begin van de zestigerjaren veel complexer geworden, o.m. door de steeds duidelijker dualiteit tussen expansieve en recessieve gedeelten in West-Vlaanderen en door de algemene achteruitgang van de Belgische economie. Sommige voorbijgestreefde opvattingen moeten dringend aan een kritisch onderzoek onderworpen worden. De probleemstelling dient uitgediept, en de aktie aangepast te worden. Ziedaar de lijnen van het verdere betoog.

Laten wij beginnen met de voorbijgestreefde opvattingen terzijde te leggen. Vooreerst is het zeer duidelijk, dat West-Vlaanderen **voor de wereld**, en alles wat er zich op internationaal economisch vlak afspeelt, **wijd open staat**. Van de afzondering waarin de oudere generaties nog geleefd hebben blijven enkel nog herinneringen, uitzondering gemaakt voor de kleine, landelijke gemeenten in West-Vlaanderen's Westhoek. Met het isolement gaat een lagere levensstandaard gepaard. Een diepgaande studie van het welvaartspeil zou waarschijnlijk uitwijzen, dat tussen deze meest achtergebleven gedeelten van onze provincie en de welvarendste het verschil in levensstandaard praktisch even groot is, alle verhoudingen in acht genomen, als tussen deze van België en de U.S.A.

Door de industrialisering, door de uitwerking van het Euromarktverdrag, door de valorisatie van Zeebrugge is West-Vlaanderen echter in zijn geheel genomen snel een open gebied aan het worden. Het is als geschikte basis voor industrievervestiging internationaal bekend. Op de kaart van West-Europa geprojecteerd, is het een aantrekkingspool voor zekere groeiende ondernemingen, ook Amerikaanse en Engelse,

door zijn vooralsnog ruim en jong arbeidsaanbod. Deze aantrekkingskracht is bijzonder groot sinds 1959, omdat de absolute grenzen van de arbeidsmarkt in de naburige landen bereikt zijn door een ononderbroken « boom », daar waar België zijn menselijke rijkdom blijkbaar niet ten volle weet te benutten.

Het zou verkeerd zijn hiermede in de huidige omschakeling van onze provincie geen rekening te houden, zoals sommigen doen die de oplossing van onze problemen altijd voort verwachten van de traditionele activiteiten, zoals textiel, vlas, borstels, schoenen, en zeggen: « als wij maar de import van concurrerende artikelen konden beperken, enz... ».

Zonder het argument volledig te willen behandelen, moeten wij in het licht stellen, dat geen enkele van onze tot hertoe karakteristieke activiteiten, de textielnijverheid inclusief welke nog steeds aan circa 40.000 personen werk verschaft, nog een « stuwende bedrijfstak » mag genoemd worden. Een stuwende bedrijfstak is expansief, en creëert ook onrechtstreeks werkgelegenheid rond zich.

Bij het verleden blijven staan, d.w.z. met handelsbelemmeringen, subsidiëring of anders de oude structuren willen bewaren zou voor West-Vlaanderen op langere termijn

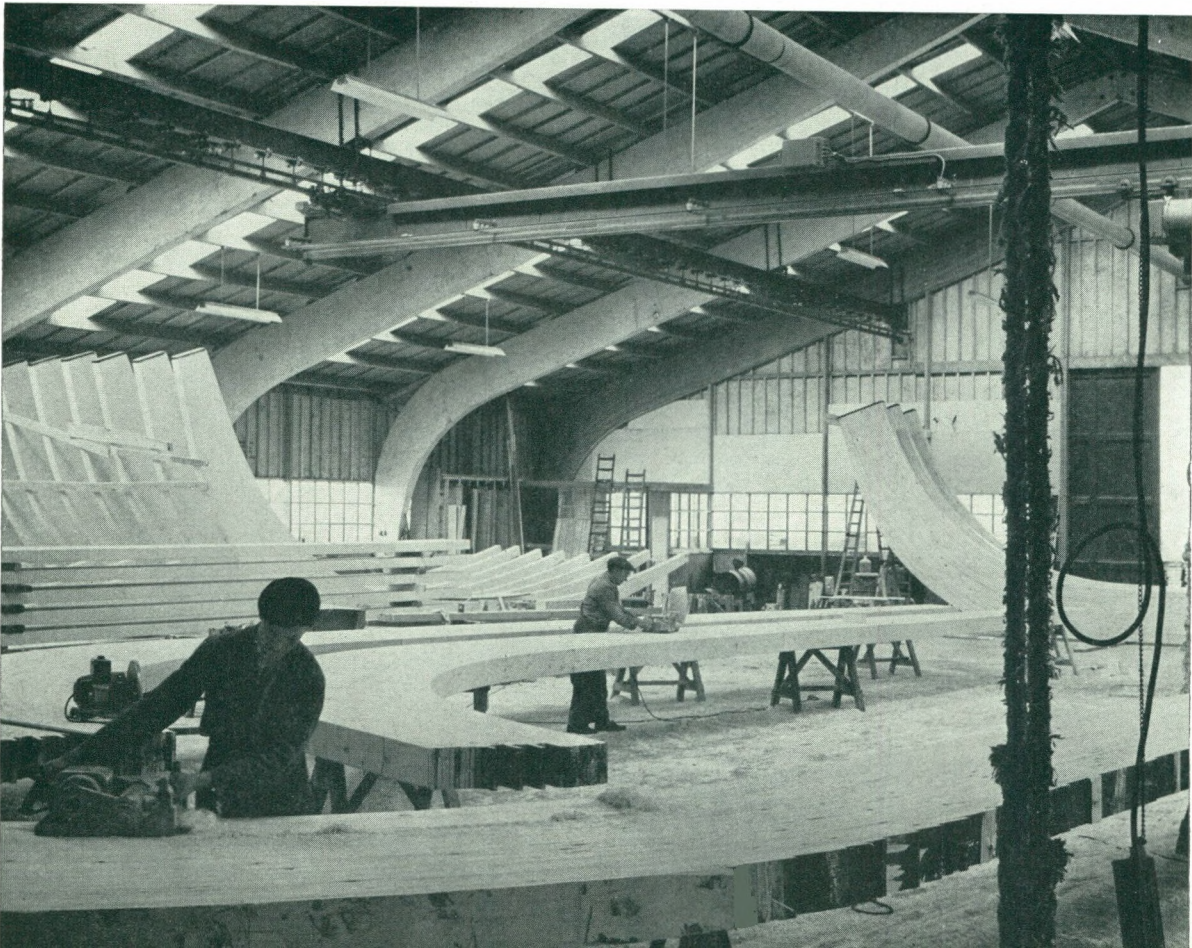
even noodlottige gevolgen hebben als deze verkeerde politiek al voor de Waalse mijnstreek meegebracht heeft. Wij zouden bij deze traditionele bedrijfstakken ook de landbouw en de visserij moeten durven voegen. De zeer eigen uitzichten van deze twee bedrijfstakken zullen ons evenwel verplichten hieronder ons oordeel te nuanceren.

Zoveel is echter duidelijk dat West-Vlaanderen, indien het zich zou opsluiten, voort een achterblijvend gebied zou blijven.

Een andere verkeerde, nog veel verspreide opvatting aanvaardt dat West-Vlaanderen voor de oplossing van zijn economische problemen de **arbeidsintensieve bedrijven** moet stimuleren en aantrekken, omdat het over geen grondstoffen beschikt. Hieraan wordt gewoonlijk in een adem toegevoegd, dat dit vooral dient te gebeuren door de oprichting van **kleine en middelgrote ondernemingen**, in een klimaat van **lage lonen**.

Wij kunnen ons tegen deze zienswijze, een restant uit de eerste fase van West-Vlaanderen's overgang van een zelfgenoegzame landbouwstreek naar een industriële maatschappij, niet genoeg verzetten. Een grotere arbeidsintensiviteit gaat normaal gepaard met geringere kwalifikatie en dus ook met relatief lagere lonen. Het spreekt vanzelf dat hiermede geen uitspraak wordt gedaan over de vraag of de lonen in België mo-

(Foto L. van Paridon)

menteel al dan niet te hoog zijn in vergelijking met deze van andere landen. Dat probleem raken wij hier niet aan. Onze stelling is van beperkter aard, nl. dat de zog. arbeidsintensieve bedrijfstakken in een geïndustrialiseerd land slechts in stand kunnen gehouden worden indien de lonen in verhouding tot het algemeen loonpeil laag zijn. Het gaat hier natuurlijk om verhoudingen. Arbeidsintensieve industrieën zoeken daarom de streken op met een overvloedige arbeidsmarkt. Stijgt de vraag naar arbeid in deze streken door de uitbreiding van kapitaalintensieve industrieën, dan komen de eerstgenoemde bedrijfstakken in het defensief. Zij moeten ofwel hun produktiemethoden veranderen, door kapitaalintensieve investeringen, opdat zij door de hogere produktiviteit ook de hogere lonen zouden kunnen betalen, ofwel moeten zij uitwijken naar streken met een structureel arbeidsoverschot.

Dit verschijnsel verklaart o.a. de snelle opkomst, na de tweede wereldoorlog, van de meubelindustrie in onze provincie.

Indien onze provincie een gebied wordt, zoals wij aantoonen, van hoge tewerkstelling, zal er minder en minder plaats blijven voor werkelijk arbeidsintensieve bedrijfstakken. Sommige zullen zich moeten aanpassen, dus minder arbeidsintensief worden of zich scherp specialiseren. Anderen zullen mettertijd verplicht zijn op te schuiven naar de gewesten met de hoogste werkloosheid. Arbeidsintensieve ondernemingen zijn in de huidige fase van onze ontwikkeling minder gewenst, tenzij zij zouden georiënteerd worden naar de Westhoek, waar buiten de ongeschoolde arbeid de andere vestigingsfactoren minder gunstig gebleven zijn.

Het hoeft geen betoog, dat de arbeidsintensieve ondernemingen meer behoren tot de kleine en de middelgrote klasse, waaraan door sommigen, ook als een reflex uit vroegere tijden, een soort morele en sociale superioriteit toegekend wordt. Wij betwisten vanzelfsprekend het economisch bestaansrecht van de kleine en middelgrote ondernemingen niet, waarvan er ruim 13.000 in West-Vlaanderen bestaan (1).

Wel zijn wij ervan overtuigd, dat de kansen voor kleine en middelgrote ondernemingen over het algemeen stijgen, wanneer zij in de nabijheid leven van krachtige grote ondernemingen. Dat er zich dan een ar-

beidssplitsing tussen de grote en de kleine ondernemingen opdringt vermindert geenszinds deze overtuiging. In plaats van arbeidsintensieve ondernemingen, heeft onze provincie in deze fase van haar ontwikkeling vooral behoefte aan industrieën, die technische kennis, « brains » of « grijze stof » inkorporeren.

Een laatste onjuiste opvatting houdt verband met de werking van de **arbeidsmarkt** welke men zich te veel voorstelt in **louter kwantitatieve termen**. De frikties, die de overgang van de landbouwer naar andere activiteiten belemmeren zijn bekend. Wij kunnen de verdoken werkloosheid in de landbouw bijvoorbeeld niet als een onmiddellijk beschikbaar arbeidsaanbod voor de industrie beschouwen. Verder treden ook frikties op bij de verschuiving van de arbeidskracht van de ene industriële activiteit naar een andere. Om al deze redenen is het praktisch arbeidsoverschot, waarmede rekening kan gehouden worden, veel geringer dan het statistisch arbeidspotentieel.

Er is echter nog meer. West-Vlaanderen telt momenteel circa 38.000 grensarbeiders in Frankrijk, en wij zijn gewoon geweest een gedeelte ervan te beschouwen als arbeidspotentieel voor West-Vlaanderen's versnelde industriële opgang. Nochtans blijven de frikties, om traditionele grensarbeiders van de Franse textielindustrie over te schakelen naar de Westvlaamse textielindustrie bijvoorbeeld, ten minste zo sterk als deze om van een landbouwer een industrie-arbeider te maken. De grensarbeiders, die o.m. tot aan de grenzen van de stad Roeselare woonachtig zijn, zijn voor de Westvlaamse nijverheid vooralsnog een onstabiele arbeidskracht, en de loonsverschillen spelen daarin slechts een bijkomstige rol. Het zijn veeleer « gekonditioneerde reflexen » die de grensarbeiders en -arbeidsters de fabrieksarbeid in Frankrijk doen verkiezen boven de fabrieksarbeid hier. In de grond van zijn hart gelooft de grensarbeider nog niet in de industriële veranderingen van West-Vlaanderen. Hij volgt de volgens de overlevering zekerder weg naar Frankrijk.

Dit is één van de kwalitatieve problemen, die aan West-Vlaanderen's statistisch arbeidspotentieel verbonden zijn. Het gevolg ervan is o.m., dat de voltige welke West-Vlaanderen doormaakt gepaard kan gaan met tijdelijke arbeidstekorten, dat spanningen in bepaalde kompartimenten van de arbeidsmarkt kunnen optreden terwijl arbeidsoverschotten in andere deelmarkten bestaan. (wordt vervolgd)

(1) Zie ons referaat « *Ambacht en kleinindustrie t.o.v. de economische evolutie* », *De Middenstandsgids, mei-augustus 1958*, blz. 18 e.v.